

Úvodem

Motto: Světem obchází strašidlo – strašidlo globalizace. Tato nepřilíš pívabná dáma zdá se dokonce krapáček démonická. S jejím příchodem tudíž vzniká otázka, zda má démona dobrého, či zlého. Ale jak na takovou otázku může odpovědět vědec, je-li nucen oficiálně sdílet mýtus o oddělení poznání a hodnot?

(Jaroslav Kořa)

Žijeme v multikulturním globalizovaném světě, kde se vzdálenosti zkracují a kultury sbližují každým dnem. Je nutno si uvědomit, že proces integrace si žádá více než pouhou schopnost koexistence, kterou ekonom Amartya Sen nazývá *plurálním monokulturalismem (plural monoculturalism)* – skupiny, které žijí bok po boku, ale nedotýkají se. Proces integrace si naopak žádá především schopnost vytvořit prostředí, ve kterém se příslušníci různých národů spojují – ztotožní se s novou multikulturní společností – slovy Horace Kallena, vytvoří tzv. *národ národností (nation of nationalities)*. Naše společnost, zdá se, žije více dle pravidel plurálního monokulturalismu než multikulturalismu, což může vést (a občas vede) k řadě nedorozumění i nepřijemnostem. Nabízí se zde otázka, zda je společnost schopna držet krok s rapidním technickým a ekonomickým pokrokem světa a tendencemi homogenizace. Skalková (2000, s. 17) upozorňuje, že „realizovat ideu globalizace neznamená oslabovat vztahy k vlastní kultuře. Spíše jde o to, nově řešit napětí mezi globálním a lokálním, mezi integrací a svébytností“.

Přestože má setkávání se a prolínání kultur světa dlouhou a bohatou historii, zaměříme se především na současný evropský kontext, evropskou integraci, evropský multikulturalismus a na výchovně-vzdělávací potřeby současné multikulturní Evropy s tím spojené. Faltýn (2005, s. 18) charakterizuje multikulturalismus jako „možnost, jak bez předsudků a zároveň bez iluzí sdílet komunikační prostor bez ohledu na lidskou příslušnost ke skupinám“. Chceme-li využít *advanced organizer* pro perspektivu, kterou v této knize zastáváme, lze jednoduše říci, že **multikulturní Evropa tudíž nemůže existovat bez interkulturní komunikační kompetence její populace**. Fantini (2001, s. 2) předkládá jednoduchou definici interkulturní komunikační kompetence jako schopnosti fungovat efektivně a vhodně v interakci s členy odlišných kulturních skupin. K takovéto interakci je mnohdy nutností vybavenost v jiném než mateřském jazyce, a to nejen z hlediska znalosti jazyka, ale i v rámci znalostí, jak tento jazyk vhodně používat s ohledem na sociální kontext. Woods (1996, s. 19) zde nachází paralelu s distinkcí mezi kompetencí (tacitní jazykovou znalostí) a performancí (zahrnující psychologické a kognitivní aspekty užívání jazyka demonstrované v momentě jeho

užívání), dále pak paralelu mezi deklarativními a procedurálními znalostmi. Schopnost užívat jazyk v komunikaci mezi kulturami vhodně a efektivně, tj. komunikovat interkulturně kompetentně, však zahrnuje ještě více, a to ohled na různá kulturní specifika jedinců i sociálních skupin, např. toleranci k odlišným hodnotovým systémům v rámci současného globalizovaného světa.

Globalizace se tedy zrcadlí nejen v proměnách současného světa, ale přirozeně i v problematice, jak s ní naložit ve výchovně-vzdělávacím procesu. Tyto dvě oblasti jsou úzce provázány, jelikož „vzdělání a výchova přispívají také k utváření hodnot, postojů a chování, které určují rytmus a způsoby sociálního a ekonomického vývoje“ (Skalková, 2000, s. 15). Jak tedy uchopit globalizaci a realitu multikulturní společnosti ve výchově a vzdělávání?

Znamená [to] změnit vzdělání tak, aby budoucí občané byli schopni orientace v novém Minotaurově bludišti? Není vhodné vybavit je schopností přežít například tím, že u nich rozvineme vyšší míru tolerance, ale i odpovědnosti? Nabízí se také otázka, zda i dnešní dítě nežije v mýtu než v racionálně uspořádaném světě vlastníků, výrobců a konzumentů? (Kofa, 2000, s. 2)

Kniha se snaží reflektovat potřebu začlenění interkulturní výchovy a vzdělávání do vzdělávacího procesu. Vzhledem k tomu, že relativně nedávno definovaná problematika interkulturní výchovy a vzdělávání klade na učitele, klíčové aktéry vzdělávacího procesu, nové nároky, zaměřuje se kniha na studenty – budoucí učitele anglického jazyka. Anglický jazyk je v současnosti přijímán jako jazyk mezinárodní (*English as an international language* – EIL), proto by mu měla být v rámci vzdělávacího procesu věnována speciální pozornost. Jako jazyk mezinárodní komunikace prochází změnami, neslouží již pouze ke komunikaci v rámci zemí vnitřního kruhu (*Inner circle countries*), např. Spojených států amerických, Velké Británie a Austrálie, ale postupně zakořeňuje i v dalších kulturách a zemích; jeho primární funkcí je umožnit mluvčím sdílet myšlenky, názory a kulturu s ostatními (volně podle McKay, 2002). S ohledem na tento kontext se jako žádoucí jeví rozvoj interkulturní komunikační kompetence u studentů učitelství anglického jazyka, aby se ve své budoucí pedagogické praxi sami mohli stát úspěšnými zprostředkovateli interkulturní komunikační kompetence pro své žáky.

Interkulturní výchova a vzdělávání s cílem rozvoje interkulturní komunikační kompetence je oblastí, jež jistě zasluhuje pozornost, avšak i pokorný přístup v oblasti teorie, výzkumu i každodenního života. Je zřejmé, že ekonomické i sociální změny, politika a multikulturalismus, resp. politika multikulturalismu, přináší u nás, v Evropě i ve světě překvapivé, mnohdy i šokující a smutné plody. Při letmém ohlédnutí nelze opominout např. tragické červencové události v Norsku roku 2011. Jsme si vědomi, že je tento fenomén nutno uchopovat nadmíru opatrně, jelikož se často dotýká každodenního života lidí. Věříme však, že v rámci vyučování a učení se nejen cizím jazykům tvoří rozvoj interkulturní komunikační kompetence jeho neoddelitelnou součástí. V relevantních částech knihy tudíž poukážeme na možné otazníky ohledně rozvoje interkulturní komunikační kompetence v kontextu formálního vzdělávání;

ztotožňujeme se s Kořou (2000, s. 2), že neklást určité otázky je nebezpečnější než nenajít odpovědi na ty, které jsou již oficiálně na pořadu dne. Obecná otázka po více než deseti letech od doby, kdy byl tento výrok formulován, tedy zní: jak jsme dokázali naložit s problematikou interkulturality v kontextu formálního vzdělávání, a to i s ohledem na v České republice aktuální kurikulární reformu?

Předkládaná kniha je rozdělena do dvou částí. První část je teoretickou studií interdisciplinárních východisek konceptualizace a didaktizace konstruktů interkulturní komunikační kompetence. Druhá část je zaměřena na analýzu vybraných aspektů rozvíjení interkulturní komunikační kompetence v kontextu českého systému vzdělávání.

Ihned v úvodu považujeme za nutné vyjasnit některé terminologické otázky týkající se diskutované problematiky, dále pak prezentujeme její základní a zásadní teoretická východiska. S ohledem na multidisciplinární charakter interkulturní komunikační kompetence hledáme oporu v různých disciplínách. Pozornost zaměřujeme na východiska filozofická, konkrétně na vztah jazyka a kultury, následně pak na východiska lingvisticko-didaktická zaměřená na pojetí konstruktů komunikační kompetence jako cíle cizojazyčného vyučování a na implikace, jaké z toho pro pedagogickou praxi plynou. Východiska pedagogická a psychologická jsou rozpracována v rámci relevantních kapitol, resp. podkapitol. První částí knihy je věnovaná konceptualizaci konstruktů interkulturní komunikační kompetence jako klíčového cíle interkulturní výchovy a vzdělávání. Speciální pozornost je následně zaměřena na rozvoj a hodnocení interkulturní komunikační kompetence u jedinců v kontextu výuky anglického jazyka. Výzkumná část knihy sestává z vícero sond do oblasti vybraných aspektů rozvíjení interkulturní komunikační kompetence. Nejprve se zaměřuje na kontext hlavního výzkumu, a to analýzu potřeb začlenění rozvoje interkulturní komunikační kompetence do přípravného vzdělávání učitelů. Za tímto účelem jsou analýze podrobeny kurikulární dokumenty české provenience. Realizována je jednak analýza rozpracování interkulturní komunikační kompetence v *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání*, dále pak obsahová analýza vybraných *školních vzdělávacích programů* základních škol. Následně se věnujeme tvorbě sylabu studijního předmětu *Intercultural Communicative Competence* vyučovaného v rámci magisterského učitelského studijního programu. Tento studijní předmět tvoří kontext hlavního výzkumu zacíleného na rozvoj interkulturní komunikační kompetence u studentů učitelství anglického jazyka. Základní výzkumné otázky jsou:

1. Došlo v průběhu studijního předmětu *Intercultural Communicative Competence* u studentů k rozvoji interkulturní komunikační kompetence, resp. jejích dimenzí?
2. Pokud ano, k rozvoji kterých dimenzí došlo a v jaké míře?

V závěru knihy jsou diskutovány možné implikace výsledků výzkumu pro pedagogickou praxi i další výzkum. Jsme si však vědomi, že „propast mezi pedagogickým výzkumem a praxí je komplexnější fenomén, než je běžně předpokládáno v odborné literatuře“ (Day, 2011, s. 26).

Přestože je potřeba rozvoje interkulturní komunikační kompetence stěžejní a v různé formě prostupuje všemi současnými kurikulárními dokumenty i dokumenty vzdělávací politiky, stojí stále na základech, které ještě nebyly přesně vydefinovány. Tato oblast je široká; s ohledem na princip selektivity se zaměřujeme na vybrané aspekty interkulturality, a to zejména na rozvoj osobnostního potenciálu jedinců s vírou, že i v konkrétně zaměřeném výzkumu je

*kus naděje, naděje, že se podaří navzdory
proměnám, bouřím a vánicím udržet směr
v bludných vodách současných civilizačních
proměn. A to bude možné jen tehdy, když
pedagogická obec semkne své síly v hledání
a kladení smysluplných otázek.*

(Jaroslav Koř'a)